

Izvještaj o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva Crne Gore

Poglavlje 15 – Energetika

Datum sastanaka analitičkog pregleda:

Explanatorni sastanak: 27-28. februar 2013.

Bilateralni sastanak: 10-11. april 2013.

I. SADRŽAJ POGLAVLJA

Ciljevi energetske politike EU su konkurentnost, sigurnost snabdijevanja i održivost. Pravni okvir u oblasti energetike (energetski *acquis*) sastoji se od pravila i politika najprije u pogledu konkurencije i državne pomoći, uključujući i u sektoru uglja, uslove za ravnopravan pristup resursima za prospekciju, istraživanja i proizvodnju u sektoru nafte i gasa, unutrašnje energetske tržište (otvaranje tržišta električne energije i gasa), promociju obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti, nuklearnu energiju i nuklearnu sigurnost i zaštitu od zračenja. Što se tiče međunarodnih sporazuma, poglavlje sadrži Sporazum o Energetskoj povelji i srodne instrumente.

Što se tiče **sigurnosti snabdijevanja**, *acquis* zahtijeva od zemalja članica da drže zalihe nafte na nivou jednakom količini prosječnog dnevnog neto uvoza za period od 90 dana, ili u količini prosječne dnevne potrošnje u unutrašnjosti za period od 61 dan, tj. u količini koja je od ove dvije veća, te da redovno izvještavaju Komisiju o proizvodnji nafte i gasa, uvozu i cijenama. Treba ustanoviti organ za upravljanje u kriznim situacijama.

Za prirodni gas, zemlje članice i kompanije za gas moraju biti spremne za poremećaje ili prekid u isporuci, kroz jasne i efikasne planove za vanredne situacije i uz puno uključivanje EU dimenzija prilikom svakog značajnijeg poremećaja. Države članice moraju da obezbijede [najkasnije do 3. decembra 2014.] da se u slučaju poremećaja u najvećoj pojedinačnoj infrastrukturi, omogućiti zadovoljenje ukupne potražnje u količini potrebnoj u toku dana sa izuzetno visokom potražnjom. Dvosmjerni tokovi se moraju uspostaviti na svim prekograničnim interkonektivnim vezama između zemalja EU. Države članice takođe moraju definisati opšte, transparentne i nediskriminatorne politike o sigurnosti snabdijevanja električnom energijom, kompatibilne sa zahtjevima konkurentnog jedinstvenog tržišta električne energije.

Potpuno uspostavljanje **unutrašnjeg energetskeg tržišta** zasnovano je na pravilima EU o konkurentnosti i državnoj pomoći. Države članice moraju da obezbijede otvorena i konkurentna tržišta električne energije i gasa, pridržavajući se načela transparentnosti, nediskriminacije, pristupa treće strane, prekograničnog prenosa, sigurnosti snabdijevanja i održivosti. Operatori sistema za prenos i distribuciju treba da budu razdvojeni. Univerzalni sistem snabdijevanja električnom energijom mora biti zagarantovan, a ugroženim (ranjivim) korisnicima se mora obezbijediti adekvatna zaštita. Mora se uspostaviti nezavisno regulatorno tijelo, koje bi bilo odgovorno za efikasno funkcionisanje tržišta. Nezavisni operator prenosnog sistema (OPS) je podjednako krucijalan za funkcionisanje unutrašnjeg tržišta električne energije i gasa.

Promocija i unapređenje **obnovljive energije i energetske efikasnosti** je dio plana i programa Europe 2020. Cilj je da se uključi 20% energije proizvedene iz obnovljivih izvora u konačnu potrošnju energije. Do 2020. treba ostvariti 20% smanjenja u godišnjoj potrošnji primarne električne energije u Evropi. *Acquis* energetske efikasnosti zahtijeva mjere za povećanje efikasnosti na svim nivoima energetskeg lanca: proizvodnji, prenosu, distribuciji i krajnjoj potrošnji. Mjere su uglavnom usmjerene na javni sektor, transportni i građevinski sektor, gdje postoji najveći potencijal za uštedu u potrošnji. Ostale mjere uključuju uvođenje pametnih električnih brojala za očitavanje potrošnje i jasnije obilježavanje proizvoda. Potrebno je ustanoviti izvršno tijelo, posebno za obeležavanje i minimalne standarde efikasnosti.

Što se tiče **nuklearne energije**, Euratom, evropska zajednica za atomsku energiju, ima ekskluzivna prava za zaključivanje ugovora za isporuku nuklearnih materijala, o kojima se mora izvjestiti (s izuzecima). Privredni subjekti takođe treba da imaju odgovarajuće računovodstvene kapacitete. Države članice moraju da uspostave nacionalni zakonodavni, regulatorni i organizacioni okvir za nuklearnu bezbjednost postrojenja, uključujući i kompetentno i nezavisno regulatorno tijelo. Države članice će takođe biti u konačnom odgovorne za upravljanje istrošenim gorivom i radioaktivnim otpadom, i treba da razviju adekvatan okvir za ovu namjenu. Evropski

savjet je više puta naglasio značaj visokog nivoa **nuklearne sigurnosti** u zemljama kandidatima. Države članice moraju da obezbijede zaštitu radnika i stanovništva od rizika koji proizlaze iz jonizirajućeg zračenja, usklađujući propise s *acquis-om* EU o **zaštiti od radioaktivnog zračenja**, koji obuhvata ovlašćenja i izvještavanje o praksama i operativnoj zaštiti radnika i stanovništva u normalnim okolnostima, stroge kontrole radioaktivnih izvora, nadzor pošiljki i radioaktivnog otpada, praćenje stanja životne sredine, kontrolu kontaminacije prehrambenih proizvoda i odgovarajući okvir za pripravnost u slučaju vanrednih okolnosti.

II. USKLADENOST DRŽAVE I KAPACITETI ZA SPROVOĐENJE

Ovaj dio rezimira informacije koje je dostavila Crna Gora i diskusiju sa sastanka o skriningu. Crna Gora naglašava da može prihvatiti *acquis* u pogledu energetike i ne očekuje poteškoće u njegovoj implementaciji u procesu pristupanja.

Crna Gora je izjavila da je upoznata sa osnovnim djelovima EU *acquis-a* o energetici koji je, u velikoj mjeri, već ugrađen u nacionalni zakonodavni okvir, što proizilazi iz članstva Crne Gore u Energetskoj zajednici.

Međutim, naznačeno je da će Crna Gora zahtijevati posebnu pažnju tokom pregovora u vezi s Direktivom 2009/119/EC, koja nameće obavezu državama članicama da održavaju minimalne zalihe sirove nafte i/ili naftnih derivata, što je područje u kojem je nivo usklađenosti i implementacije u Crnoj Gori preliminaran, posebno u pogledu nivoa naftnih zaliha.

Konačno treba naglasiti da se nuklearna energija ne proizvodi, niti se koristi u Crnoj Gori.

II.a. Karakteristike energetskog sistema u Crnoj Gori

Uz turizam i poljoprivredu, energetika je prioritetna oblast nacionalnih razvojnih planova Crne Gore. Ozbiljnije reforme započele su 2006, nakon stupanja na snagu Sporazuma o Energetskoj zajednici, u kojem je Crna Gora ugovorna strana. Nakon ovog Sporazuma, uslijedilo je usvajanje novog Zakona o energetici 2010, kao i Zakona o energetskej efikasnosti. Nafta je regulisana Zakonom o istraživanju i proizvodnji nafte i gasa iz 2010. (izmijenjen i dopunjen 2011). Okvirni zakon o transponovanju *acquis-a* nuklearne bezbjednosti (Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti) usvojen je 2009.

Nova Strategija razvoja energetike, kojom bi ovaj sektor trebalo da se rukovodi do 2030.godine, pripremljena je uz pomoć i podršku EU. Ona trenutno prolazi kroz proces strateške procjene životne sredine, s ciljem da se finalizira (i usvoji) do kraja 2013.godine. Nakon ovoga, uslijediće usvajanje Akcionog plana za sprovođenje ove strategije.

Nedavno usvojena energetska politika, (usvojena 2011.) identifikuje prioritete slične onima u EU:

- Sigurnost snabdijevanja energijom
- Razvoj konkurentnog energetskog tržišta
- Uspostavljanje konkurencije u tržišnim aktivnostima
- Održivi razvoj energetike

Energetski profil Crne Gore nije neuobičajen za ovaj region: od ukupne potrošnje od 30 PJ (pad sa preko 35PJ u 2008.), 36,9% su potrošila domaćinstva, poslovni subjekti i organi javnog

sektora, 39% transportni sektor i 24,1% privreda i industrija. Udio koji troši privreda je u padu: 1990. iznosio je 56,5% , a 2007.godine 42,9%.

Najveći dio crnogorske potrošnje električne energije i goriva (38,8% 2010.) dobijen je od uglja. Nafta i naftni derivati obezbijedili su dodatnih 34%, a slijede im hidroelektrane, sljedeći najveći izvor energije (22%). Nafta i naftni derivati su 100% iz uvoza. Crna Gora je veoma zavisna od uglja i uvozne električne energije.

Što se tiče snabdijevanja električnom energijom, 33,7% dobijeno je iz postrojenja za sagorijevanje uglja 2010, a ostatak uglavnom iz hidroelektrana. Tri najveća postrojenja za proizvodnju, (dvije hidroelektrane i jedna termoelektrana), obezbjeđuju 86% crnogorske proizvodnje električne energije. Uvoz električne energije, koji je dostigao 54,7% u 2007, smanjen je na nulu do 2010.

Najveći potrošač energije je "KAP", kombinat za proizvodnju aluminijuma u Podgorici, a potom željezare i željeznica. KAP je direktno priključen na prenosni sistem. Budućnost ovog pogona za proizvodnju aluminijuma je neizvjesna: smanjena proizvodnja aluminijuma je razlog značajnog smanjenja u uvozu električne energije u Crnoj Gori. Cilj je da Crna Gora postane izvoznik električne energije u bliskoj budućnosti, kao posljedica kontinuiranog smanjenja potrošnje u KAP-u, ali i kao rezultat planova Crne Gore za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta.

Glavna institucija (za kreiranje politike) je Ministarstvo ekonomije, koje obuhvata energetska sektor kao cjelinu, oblast energetske efikasnosti, kao i sektor rudarstva i geoloških istraživanja. Oko 21 stalno zaposleni radi u sektoru energetike pri Ministarstvu. Glavno regulatorno tijelo je Regulatorna agencija za energetiku, nezavisno tijelo sa 28 zaposlenih. U okviru Uprave za inspeksijske poslove, zaposleno je 5 osoba koje se bave energetikom.

Pitanja iz domena nuklearne energije su u nadležnosti Ministarstva održivog razvoja i turizma, a u okviru Sektora za zaštitu životne sredine (povezanog za Ministarstvom). Regulatorna agencija za pitanja nuklearne energije je Agencija za zaštitu životne sredine (gdje je zaposleno 5 osoba koje se bave ovim pitanjima). Broj zaposlenih u oblasti energetike povećao se u posljednjih nekoliko godina. Crna Gora je, ipak, svesna da to još uvijek nije dovoljno i ima za cilj da poveća svoje kapacitete (kako u broju zaposlenih, tako i u kvalitetu, putem profesionalnog obučavanja kadrova).

Veliki broj drugih uprava i institucija uključen je u ovaj sektor. Na primjer, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, čija se nadležnost nad prostornim planiranjem, izgradnjom i zaštitom životne sredine ukršta s energetikom, ili Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, kada je riječ o transportu opasnih materija. Opštine takođe imaju određene nadležnosti što se tiče prostornog planiranja i izgradnje na lokalnom nivou, a postoje i menadžeri energetike u svakoj opštini.

Od kompanija koje su uključene u ovaj sektor, Elektroprivreda Crne Gore (EPCG AD) je preduzeće za proizvodnju električne energije. Crnogorski elektroprenosni sistem (CGES AS) je operator prenosnog sistema. Crnogorski operator tržišta električne energije (COTEE d.o.o.) je operator tržišnog sistema. Postoje dvije velike kompanije koje posluju u oblasti rudarstva: Rudnik uglja AD Pljevlja (RUP) i Rudnik mrkog uglja "IVANGRAD" AD Berane. Jugopetrol AD Kotor i Montenegro Bonus d.o.o. Cetinje su glavni učesnici na tržištu nafte i gasa.

U Crnoj Gori trenutno ne postoji tržište gasa ili izgrađena infrastruktura za gas. Ipak, razvoj tržišta gasa predstavlja značajan cilj za Crnu Goru. Kao malo tržište, (procjenjeno na 600 miliona tona, ili otprilike 740 miliona m³ godišnje do 2030), komercijalna privlačnost ulaganja u industriju gasa u Crnoj Gori je ograničena. Međutim, Crna Gora se zalaže da ima koristi od

određenih regionalnih inicijativa kao što su Gasni prsten ili Jonsko-jadranski gasovod, koji su planirani i konstruisani kako bi doveli gas u region i unaprijedili povezivanje zemalja u regionu.

Nivo usklađenosti Crne Gore sa *acquis-om* potpomognut je članstvom Crne Gore i aktivnim učešćem u Energetskoj zajednici, koja nastoji da proširi unutrašnje energetske tržište EU na susjedne zemlje. Na primjer, Crna Gora realizuje Drugi paket unutrašnjeg energetskeg tržišta, kao i brojne elemente *acquis-a* u oblasti energetske efikasnosti. Što se tiče obnovljivih izvora energije, Crna Gora naglašava da još uvijek treba da pripremi nacionalnu strategiju, kao i da radi na obnovljivim izvorima energije, (posebno biogoriva), koji bi se koristili u transportu. Intenzivan rad na zakonodavstvu očekuje se u narednim mjesecima kako bi Crna Gora implementirala Treći paket i Direktivu o obnovljivim izvorima energije 2009, u rokovima koji su dogovoreni od strane Energetske zajednice (tj. januar 2015. i januar 2014). Najnoviji dokumenti u oblasti energetske efikasnosti još uvijek nisu dio *acquis-a* Energetske zajednice, a samim tim crnogorsko zakonodavstvo nije usklađeno sa njima.

II.b. Ugljovodnici (Nafta i gas)

Crna Gora trenutno u potpunosti zavisi od uvoza naftnih derivata. Većina proizvoda se uvozi iz Grčke, s obzirom da je najveća naftna kompanija, Jugopetrol, u vlasništvu Hellenic Petroleum-a. Postoje još 44 kompanije koje se bave veleprodajom i 89 maloprodajnih kompanija. Ne postoje gasovodi ili rafinerije.

Sektor naftnih derivata u Crnoj Gori regulisan je Zakonom o energetici iz 2010, ali i Zakonom o zaštiti vazduha usvojenom 2010, Zakonom o opštoj bezbjednosti proizvoda iz 2008.godine, Zakonom o inspekciji iz 2009, kao i nizom podzakonskih akata (kao što su Uredba o načinu obrazovanja maksimalnih maloprodajnih cijena naftnih derivata, Uredba o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla, i Pravilnik o načinu i uslovima za izdavanje, izmjenu i oduzimanje licenci za obavljanje energetske djelatnosti).

Crna Gora je izjavila da je Direktiva 94/22/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 30. maja 1994, o uslovima za davanje i korištenje odobrenja za prospekciju, istraživanje i proizvodnju ugljovodonika, dijelom transponovana u **Zakon o istraživanju i proizvodnji ugljovodonika u Crnoj Gori (Zakon o ugljovodonicima)**, kojim se uspostavlja procedura upravljanja ugljovodonicima kao državnim vlasništvom, način dodjele koncesije za proizvodnju, kao i drugi elementi koji se odnose na implementaciju uzlaznih (upstream) operacija.

Crna Gora je već započela izradu izmjena i dopuna Zakona o ugljovodonicima kako bi postigla punu usklađenosti s Direktivom EU 94/22/EC. Područja kojima će se baviti amandmani na Zakon o ugljovodonicima uključuju, između ostalog: definisanje kriterijuma za vrednovanje tenderske dokumentacije, razloge za isključenje ponuđača iz razloga nacionalne bezbjednosti ili na osnovu prethodnog nedostatka efikasnosti, odnosno obavezu podnošenja izveštaja Evropskoj komisiji i objavljivanja u Službenom listu.

Trenutno nema aktivnosti vađenja ugljovodonika na teritoriji Crne Gore, bilo na kopnu ili u podmorju. Tenderska procedura za dodjelu koncesije za vađenje iz crnogorskog podmorja je u toku.

Crna Gora ne uvozi sirovu naftu i ne postoji djelatnost u oblasti prerade nafte u zemlji. Ona smatra da se Regulativa Savjeta 1995/2964/EZ o registraciji za uvoz i isporuke sirove nafte neće primjenjivati za Crnu Goru.

Što se tiče Odluke Savjeta 1999/280 u pogledu postupka Energetske zajednice po pitanju informisanja i savjetovanja o troškovima snabdijevanja sirovom naftom i potrošačkim cijenama naftnih derivata, Ministarstvo ekonomije trenutno prikuplja niz cijena i određuje maksimalnu maloprodajnu cijenu naftnih derivata, a na osnovu odluke Savjeta, na svakih 10 radnih dana.

Za razliku od benzina i derivata dizela, maloprodajne cijene za tečni naftni gas (TNG) su prepuštene tržištu. Uvoz naftnih derivata je u potpunosti liberalizovan i uvozna dozvola za naftne derivate nije obavezna u Crnoj Gori. Od juna 2012. ukinute su sve dažbine na teret kupca na uvoz benzina i lož ulja.

Crna Gora nije članica Međunarodne agencije za energetiku.

Što se tiče Direktive Savjeta 2009/119/EZ o nametanju obaveze državama članicama da održavaju minimalne zalihe sirove nafte i / ili naftnih derivata, Zakon o energetici iz 2010. predviđa obezbjeđivanje strateških zaliha naftnih derivata, dok se predviđa da Vlada treba da usvoji uredbu kojom se definiše način na koji se upravlja strateškim zalihama naftnih derivata. Odredbe prethodno pomenutih članova Zakona o energetici u skladu su s Direktivom 2006/67/EC. Ministarstvo ekonomije je pripremlilo Prijedlog za Uredbu o strateškim zalihama naftnih derivata, koji je djelimično usklađen s odredbama Direktive 2009/119/EZ, ali isti još uvijek nije usvojen.

Trenutno ne postoje strateške rezerve naftnih proizvoda ili sirove nafte u Crnoj Gori. Crna Gora nema određeno tijelo za upravljanje zalihama. Ukupan kapacitet za skladištenje u zemlji je oko 210.000 tona. Prema neslužbenim procjenama, to odgovara količini potrebnoj za oko 40-45 dana potrošnje, iako su to u potpunosti cistjerne za komercijalnu upotrebu. Osim toga, samo mali dio postojećih kapaciteta je operativan, a najveći dio neupotrebljenih kapaciteta zahtijeva značajne investicije i održavanje. Pored toga, još uvijek nije riješen i mora se riješiti spor o vlasništvu nad većim dijelom ovih kapaciteta (nakon odvajanja od Srbije).

II.c. Unutrašnje energetske tržište

Crna Gora je istakla da je „treći paket unutrašnjeg tržišta“ u vezi s električnom energijom (Direktiva 2009/72/EZ, Uredba (EZ) br. 714/2009 i Uredba (EZ) br. 713/2009) djelimično transponovan u crnogorsko zakonodavstvo kroz Zakon o energetici iz 2010. godine i kroz brojna podzakonska akta. Crna Gora uglavnom već sprovodi Drugi paket unutrašnjeg tržišta s obzirom da je ovo trenutni *acquis* na snazi u Energetskoj zajednici. Crna Gora je naglasila da namjerava da završi ovaj proces (Treći energetska paket) kroz usvajanje novog Zakona o energetici, predviđenog do 1. januara 2015.

Crna Gora već primjenjuje većinu Odredaba o pravima na univerzalnu uslugu potrošačima električne energije. Prema onome što se planira u Crnoj Gori, preostale Odredbe, kojima bi se omogućilo stranim kompanijama da dobiju licencu za snabdijevanje električnom energijom i počnu sa snabdijevanjem potrošača u Crnoj Gori, biće osigurane gore navedenim amandmanima.

Crnogorsko javno preduzeće za snabdijevanje električnom energijom je Elektroprivreda Crne Gore AD - EPCG (Elektroprivreda Crne Gore AD). Prenos električne energije, distribucija i javno snabdijevanje su javne službe. Zaštita potrošača je uglavnom osigurana različitim mjerama za zaštitu potrošača od strane dobavljača, kao i snabdijevanjem ugroženih potrošača i mjerama protiv energetske siromaštva. Od 2008, Crna Gora primjenjuje programe subvencija za socijalno ugrožene kategorije domaćinstava. Koncept zaštite ugroženih potrošača će se proširiti i na potrošače iz kategorije socijalno ugroženih domaćinstava u okviru Zakona o energetici.

Zahtjevi Trećeg paketa za postupak odobrenja novih proizvodnih kapaciteta se uglavnom sprovode i već je izdato 5 odobrenja. Crna gora je naznačila da se preostali kriterijumi moraju definisati u okviru izmjena i dopuna Zakona o energetici.

Što se tiče prenosa, Zakon o energetici iz 2010. utvrđuje prava, obaveze i odgovornosti Operatora prenosnog sistema (OPS), kao i nacionalna pravila o funkcionisanju prenosnog sistema (Mrežni kodeks). Ovaj Zakon takođe zabranjuje nacionalnom OPS-u da učestvuje u bilo kakvim aktivnostima vezano za proizvodnju, snabdijevanje i trgovinu električnom energijom; omogućava nediskriminatorni pristup prenosnom sistemu i daje prioritet obnovljivim izvorima energije prilikom isporuke.

Crna Gora je usvojila model pravnog razdvajanja vlasništva kako bi odvojila OPS. Vlada Crne Gore je većinski vlasnik (sa 55% udjela) i u Crnogorskom eletroprenosnom sistemu (CGES), i u OPS-u (EPCG). Što se tiče pravnog razdvajanja, sertifikata (uključujući i izdavanje sertifikata trećim državama), obaveza OPS-a i isporuke i balansiranja, Crna Gora je izjavila da će uskladiti svoje zakonodavstvo kroz (planirane) izmjene i dopune Zakona o energetici i podzakonske akte koji proisteknu iz njega.

U oblasti metodologije za utvrđivanje tarifa, Crna Gora već primjenjuje Uredbu Evropske komisije (EU) 838/2010 kojom su postavljene smjernice vezano za mehanizam naknada između operatora prenosnog sistema i zajedničkog regulatornog pristupa u naplati prenosa, kao i Uredbu Evropske komisije (EU) 774 / 2010 kojom se utvrđuju smjernice u vezi naknada između operatora prenosnog sistema i zajedničkog regulatornog pristupa u naplati prenosa.

Nacionalni Mrežni kodeks usvojen je 2011, u skladu sa smjernicama ENTSO-E. Pravila za dodijelu prenosnih kapaciteta usvojena su 2011. Njima se utvrđuju nediskriminatorni i tržišni kriterijumi za dodijelu kapaciteta i ograničava upotreba dodijeljenog kapaciteta samo u slučaju vanredne situacije u sistemu.

Crnogorski Operator distributivnog sistema (ODS) je Elektroprivreda Crne Gore AD, koja je podružnica nacionalne elektroenergetske kompanije Elektroprivreda Crne Gore. EPCG ima licence za proizvodnju, distribuciju i snabdijevanje električnom energijom. Funkcionalno razdvajanje je završeno, a pravno razdvajanje će se odvijati u okviru predstojećih izmjena i dopuna Zakona o energetici iz 2010. Postojećim Zakonom o energetici definišu se prava, dužnosti i odgovornosti ODS-a. Dalje usklađivanje će se sprovoditi prema izmjenama i dopunama Zakona o energetici iz 2010, na primjer izričito navodeći da su privredni subjekti koji posjeduju distributivni sistem Operatori distributivnog sistema ili definišući transparentnost u nabavci električne energije za pokriće gubitaka. Troškovi distribucije predstavljaju značajan problem za elektroenergetski sistem, sa komercijalnim gubicima koji iznose preko 50% od ukupnih gubitaka iz prethodnih godina. Prema informacijama iz EPCG, gubici u distributivnoj mreži tokom 2012. iznosili su oko 21%.

Crna Gora je osnovala Crnogorskog operatora tržišta električne energije (COTEE) u julu 2011. kao društvo sa ograničenom odgovornošću, potpuno u državnom vlasništvu. Ono je pravno razdvojeno od OPS-a preko modela pravnog razdvajanja vlasništva. Zakon o energetici iz 2010. definiše organizaciju i upravljanje tržištem električne energije, aktivnosti vezane za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije i visokoefikasnu kogeneraciju. Crna Gora je izjavila da su, na ovom polju, Zakon o energetici i podzakonska akta djelimično usklađeni s Trećim energetskeim paketom i s Direktivom 2008/92/EC.

Uredba (EU) br. 1227/2011 o integritetu veleprodajnog tržišta električne energije i transparentnosti, ne sprovodi se u Crnoj Gori. Crna gora naglašava da će ova Uredba biti obuhvaćena predstojećim revizijama Zakona o energetici.

Crnogorska tržišna pravila usvojena su 2012. Ona definišu, (između ostalog), prijem i registraciju učesnika na tržištu, prava, obaveze i odgovornosti učesnika na tržištu električne energije kao i mehanizam balansiranja. Crnogorsko tržište električne energije sastoji se od tržišta veleprodaje i maloprodaje. Tržište je otvoreno za sve kvalifikovane kupce (osim domaćinstava), od 1. januara 2009. Međutim, kvalifikovani kupci priključeni na distributivni sistem i dalje imaju pristup regulisanim cijenama i udio kupaca koji mijenja dobavljača je vrlo mali. Otvaranje tržišta za domaćinstva planirano je za 1. januar 2015. (u skladu sa rasporedom Energetske zajednice).

Regulatorna Agencija za energetiku (REGAGEN), crnogorsko **regulatorno tijelo u oblasti energetike**, osnovana je 2003, a počela je sa radom 2004. Ona je pravno odvojena i funkcionalno nezavisna od drugih javnih ili privatnih organa. Zakonom o energetici definisane su njene obaveze i odgovornosti, kao i sredstva kojima se garantuje njena nezavisnost i transparentnost njenih odluka. Na primjer, zakon kaže da odluke Nacionalne regulatorne agencije (NRA) moraju biti u potpunosti obrazložene i opravdane, da su podložne sudskom preispitivanju i dostupne javnosti. Proces donošenja odluka NRA je zaštićen ex-ante i ex-post. Njena budžetska autonomija je zaštićena time što ima posebno godišnje izdvajanje budžeta i pravo na autonomnu realizaciju ovog budžeta. NRA takođe prima sredstva od izdavanja licenci i rješavanja sporova.

Postoji 27 sistematizovanih radnih mjesta u NRA, koja su sva trenutno popunjena. Crna Gora je utvrdila potrebu za daljim jačanjem kapaciteta NRA (posebno za regulisanje djelatnosti u sektoru gasa). Nezavisnost zaposlenih u NRA je takođe detaljno definisana: oni ne traže, niti primaju direktne instrukcije od bilo kog Vladinog, ili drugog javnog ili privatnog subjekta prilikom obavljanja regulatornih zadataka i nije im dozvoljeno da primaju poklone iz energetskog sektora.

Parlament imenuje 3 člana Odbora NRA na prijedlog Vlade, na mandat od 5 godina, sa pravom na jedan reizbor. Ova imenovanja se vrše na bazi rotacione šeme, kako bi se osigurali različiti datumi završetka mandata za sve članove Odbora. Pri izboru za člana Odbora, svi izabrani članovi moraju da potpišu izjavu o nepristrasnosti, kao i izjavu da nemaju ličnih interesa u bilo kojem od preduzeća/projekata iz energetskog sektora. Član odbora može se razrješiti dužnosti za vrijeme svog mandata samo u određenim okolnostima, kao što su kršenje prava na nezavisnost ili nepristranost NRA, odnosno nakon što je proglašen krivim za ozbiljan prekršaj prema državnom zakonu. Crna Gora je izjavila da njen Zakon o energetici treba promijeniti u pogledu mogućnosti da Skupština razrješiti dužnosti sve članove Odbora, ukoliko Parlament ne usvoji izvještaj NRA. Amandmanom na Zakon će se ova odredba ili ukloniti, ili će se precizno definisati uslovi pod kojima se takvo razrješenje može obaviti.

Dužnosti i funkcije člana Odbora NRA su da uspostave kompletan opseg metodologija za utvrđivanje cijena i tarifa za regulatorni prihod i cijene (uključujući regulisane tarife za tarifne kupce, tarife za pristup prenosnoj i distributivnoj mreži). Ove metodologije za utvrđivanje tarifa i odobrene tarife moraju da osiguraju izbjegavanje postojanja unakrsnih subvencija. NRA takođe obavlja niz poslova u oblasti monitoringa.

Što se tiče promocije regionalne saradnje, Crna Gora je izjavila da je njen Zakon o energetici djelimično usklađen sa Direktivom 2009/72/EZ i Uredbom (EC) br. 713/2009 (osnivanjem Agencije za saradnju energetskih regulatora). Zahtjevi koji još uvijek nisu ispunjeni treba da se transponuju u Zakon o energetici u okviru planiranih izmjena i dopuna Zakona.

Što se tiče **unutarnjeg tržišta gasa**, Crna Gora nema tržište gasa i nije priključena ni na jedan od međunarodnih gasovoda. Gasifikacija se ne očekuje u periodu od 3-5 godina. Međutim, osnovni zakonodavni okvir (za Drugi paket) postavljen je u Zakonu o energetici iz 2010. iako zakonski okvir za implementaciju još uvijek nije usvojen. Prema onome što Crna Gora najavljuje, okvir za ovo, (kao i za Treći paket), izgrađiće se kroz izmjene i dopune Zakona o energetici iz 2010.

Regulatorno tijelo za djelatnost gasa je Nacionalno regulatorno tijelo; dužnosti NRA u ovoj oblasti slične su onima u sektoru električne energije.

Nisu određeni OPS, ODS, kao ni Rezervni snabdjevač (iako zakon o energetici definiše prava, dužnosti i obaveze Operatora prenosnog i distributivnog sistema). ODS i Javni snabdjevač će biti razdvojeni nakon što broj korisnika dostigne 100.000. Prenos gasa, distribucija i javno snabdijevanje su javne službe. Gasna infrastruktura zahtijeva odobrenje.

II.d. Sigurnost snabdijevanja

Crna gora je izjavila da su Direktiva 2005/89/EZ o mjerama za obezbjeđenje sigurnosti snabdijevanja električnom energijom i investiranju u infrastrukturu i Direktiva 2004/67/EZ o mjerama za obezbjeđenje sigurnosti snabdijevanja prirodnim gasom, u potpunosti transponovane u nacionalno zakonodavstvo kroz Zakon o energetici iz 2010. Međutim, Direktiva 2004 je ukinuta novom Uredbom (Uredba (EU) br. 994/2010 od 20. oktobra 2011. o mjerama za sigurnost snabdijevanja gasom), što će biti transponovano u okviru planiranog novog Zakona o energetici.

Sigurnost snabdijevanja električnom energijom u Crnoj Gori, kao i u regionu u cjelini, ugrožena je uticajem koji problemi u Kombinat aluminijuma KAP Podgorica imaju na energetski sektor. KAP nema svog dobavljača od početka 2013, nakon što su EPCG i državno preduzeće Montenegro Bonus raskinuli svoje ugovore sa KAP-om, uslijed neizmirivanja računa. Međutim, nakon što je Državni inspektorat iznio svoje mišljenje o mogućim posljedicama na okruženje i na proizvodne pogone KAP-a, nastalim kao rezultat naglog prekida u snabdijevanju KAP-a električnom energijom, ponovo je uspostavljeno snabdijevanje KAP-a električnom energijom, uz očekivanje da će se u najkraćem roku osmisliti plan za rješavanje ove situacije. Od kraja februara 2013, kada je EPCG obustavila isporuku (neplaćene) električne energije, električnu energiju za funkcionisanje KAP-a doprema CGES, povlačeći električnu energiju od evropskih interkonektora. Nakon dopisa koji je u maju poslao ENTSO-E o potrebi da se hitno izvrši rebalans crnogorske mreže i vrati evropskim interkonektorima električna energija koja se duguje za ovaj period, i upornog odbijanja KAP-a da otpočne i implementira plan konzervacije svojih proizvodnih jedinica, u cilju postizanja balansa u sistemu a zatim plaćanja utrošene energije, Ministarstvo finansija podnijelo je zahtjev za stečajni postupak. CGES je počeo da vraća električnu energiju evropskim interkonektorima od 13. juna. U toku su pregovori u cilju rješavanja problema kako ostatak električne struje može biti vraćen, naročito Elektromreži Srbije.

II.e. Obnovljiva energija

Crna Gora je izjavila je da je djelimično implementirala Direktivu 2009/28/EZ o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora, kroz Zakon o energetici iz 2010. i prateća podzakonska akta. Transponovan je obavezan sveukupni nacionalni cilj i mjere za korišćenje energije iz obnovljivih izvora: crnogorski nacionalni cilj u pogledu udjela energije iz obnovljivih izvora u bruto finalnoj potrošnji energije za 2020. iznosi 33% (prema metodologiji iz Direktive 2009). Prema onome što se planira u Crnoj Gori, ovaj cilj će biti usvojen do kraja ove godine kroz Uredbu Vlade. U cilju realizacije ovoga, Crna Gora planira da usvoji Nacionalni Akcioni plan za obnovljive izvore energije do 2014. Ostale odredbe u pogledu statističkih transfera i zajedničkih projekata između država članica i trećih zemalja treba da budu uvedene u državno zakonodavstvo kroz izmjene i dopune Zakona o energetici. Potrebne su dodatne intervencije da se uspostave strožiji zahtjevi za pojednostavljenom procedurom, standardima za opremu i kriterijumima za efikasnost.

Upotreba biogoriva i ostalih tečnih goriva koja vode porijeklo iz obnovljivih izvora energije, nisu prepoznata u državnom zakonodavstvu. Zakon o energetici iz 2010. treba izmjeniti i dopuniti

novim odredbama koje propisuju upotrebu biogoriva i ostalih tečnih goriva koja vode porijeklo iz obnovljivih izvora energije.

Crna Gora je navela da će izmjene i dopune crnogorskog zakonodavstva u oblasti energetike, tj. Zakona o energetici iz 2010, a vezano za upotrebu obnovljivih izvora energije, biti ostvarene kroz zaseban i specifičan Zakon o obnovljivim izvorima energije. Crna Gora je izjavila da bi ove izmjene i dopune Zakona takođe detaljno precizirale garancije porijekla i pristup elektroenergetskim mrežama, kao i odredbe koje propisuju najstrože obaveze operatora sistema da uključi energiju proizvedenu iz obnovljivih izvora.

II.f. Energetska efikasnost

Crna Gora je izjavila da je glavni pravni okvir za transponovanje *acquis-a* energetske efikasnosti Zakon o energetici iz 2010, kao i Zakon o energetske efikasnosti iz 2010. Sljedeće Direktive su djelimično transponovane:

- Direktiva 2012/27/EU o energetske efikasnosti,
- Direktiva 2010/31/EU o energetske karakteristikama zgrada,
- Direktiva 2010/30/EU o označavanju i standardizovanim informacijama po pitanju utroška energije i drugih resursa za proizvode koji direktno ili indirektno koriste energiju,
- Direktiva 2009/125/EZ o uspostavljanju okvira sa zahtjevima za eko-dizajn proizvoda koji direktno ili indirektno koriste energiju,

Niz drugih zakonskih akata takođe utiče na ovaj sektor (Zakon o prostornom planiranju i izgradnji objekata, Zakon o javnim nabavkama, Zakon o tehničkim zahtjevima proizvoda i ocjenjivanju usklađenosti, kao i Zakon o tržišnoj inspekciji).

Crna Gora je izjavila da je Direktiva 2012/27/EU o energetske efikasnosti djelimično transponovana u Crnoj Gori. Izmjene i dopune Zakona o energetske efikasnosti do 1. jula 2014, i izmjene i dopune Zakona o energetici do 1. januara 2015, obuhvatiće sva preostala pitanja u cilju finalizacije transponovanja Direktive o energetske efikasnosti iz 2012, kao što su definicije, revidiranje usvojenog cilja po pitanju energetske efikasnosti, energetska efikasnost sa strane snabdijevača, mehanizme finansijske i tehničke podrške, šeme za praćenje i verifikaciju postignutih rezultata, kao i obavezu izvještavanja i šeme za monitoring i verifikaciju. Izmjene i dopune Zakona će dovesti do ažuriranja različitih pravilnika.

Crna Gora je izjavila da je Direktiva 2010/31/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 17. maja 2010. o energetske karakteristikama zgrada, djelimično transponovana u Crnoj Gori. Preostali elementi Direktive 2010/31/EU treba da budu obuhvaćeni u okviru izmjena i dopuna Zakona o energetske efikasnosti do 1. jula 2014, čemu će slijediti ažuriranje relevantnih pravilnika u skladu sa izmijenjenim i dopunjenim odredbama Zakona o energetske efikasnosti do 1. jula 2015.

Crna Gora je izjavila da je Direktiva 2010/30/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 19. maja 2010. o označavanju i standardizovanim informacijama po pitanju utroška energije i drugih resursa za proizvode koji direktno ili indirektno koriste energiju, (kao i pripadajuća zakonska akta za njeno sprovođenje), djelimično transponovana u Crnoj Gori. Time je naglašeno da će preostali elementi biti obuhvaćeni izmjenama i dopunama Zakona o energetske efikasnosti do 1. jula 2014, čemu slijedi ažuriranje odgovarajućih pravilnika do 1. jula 2015.

Crna Gora je izjavila da je Direktiva 2009/125/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 21. oktobra 2009. o uspostavljanju okvira sa zahtjevima za eko-dizajn proizvoda koji direktno ili indirektno

koriste energiju (prinačenje), kao i pripadajuća zakonska akta za njeno sprovođenje, djelimično transponovana u Crnoj Gori kroz Zakon o energetici iz 2010, kao i Zakon o tehničkim zahtjevima proizvoda i ocjenjivanju usklađenosti iz 2011. Pored toga, obaveza informisanja kako proizvođača / uvoznika, tako i potrošača o svakom tipu proizvoda (koji je obuhvaćen propisima o implementaciji), biće transponovana u odgovarajućem podzakonskom aktu (pravilniku), koji je u pripremi.

Nisu transponovani Regulativa (EZ) 1222/2009 Evropskog parlamenta i Savjeta o obilježavanju guma po pitanju efikasnosti u potrošnji goriva i drugih ključnih parametara, kao ni Regulativa 2422/2001 Evropskog parlamenta i Savjeta o programu Zajednice za obilježavanje energetske efikasnosti za kancelarijske uređaje i opremu. Crna Gora je nagovijestila da to namjerava da obavi do 1. januara 2018.

Crna Gora namjerava da transponuje preostale odredbe vezano za energetske efikasnost kroz planirani novi Zakon o energetici, koji će zamjeniti Zakon iz 2010, kao i kroz izmjene i dopune Zakona o energetske efikasnosti iz 2010.godine. Prvi je predviđen za 1. januar 2015, a drugi za 1. jul 2014. Crna Gora je naznačila da će ovo biti praćeno ažuriranjem relevantnih pravilnika do 1. januara 2016.

II.g. Međunarodni sporazumi

Crna Gora je potpisala Deklaraciju o pristupanju Energetskoj povelji u novembru 2012.godine, i time je stekla status posmatrača. Crna Gora je naglasila da će pripremiti formalne izvještaje o pristupanju. Nakon usvajanja od strane Vlade, oni će biti predstavljeni na Konferenciji Energetske povelje (do kraja ove godine).

Crna Gora će zatim započeti sa procedurom ratifikacije kako bi ušla u završnu fazu procesa pristupanja, što je procjenjeno da će se desiti početkom 2014.

II.h. Nuklearna energija

Strategija razvoja energetike u Crnoj Gori do 2025, usvojena 2007, ne predviđa razvoj nuklearne energije (NPP). U Crnoj Gori nema nuklearnih instalacija, nuklearnih postrojenja, kao ni drugih objekata za preradu goriva za nuklearne reaktore. Međutim, Crna Gora je izjavila da nacrt Zakona o energetici ne isključuje mogućnost da bi se u Crnoj Gori mogla razvijati nuklearna energija u budućnosti.

Crna Gora je izjavila da osnovni pravni okvir u ovoj oblasti predstavlja Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti iz 2009. Iako ovaj Zakon datira iz 2009, izmijenjen je i dopunjen dva puta, što je rezultiralo donošenjem 17 podzakonskih akata za njegovo sprovođenje. Zakon pruža pravnu osnovu za usvajanje 17 podzakonskih akata za implementaciju. Zbog izmjena i dopuna direktiva EU, ovaj zakon bi trebalo izmijeniti do 2015.

Ne postoji istraživački reaktor i nijedan drugi objekat za proizvodnju radioaktivnih supstanci (to je zabranjeno Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti). S obzirom na veličinu Crne Gore, postoji samo mali broj korisnika radioaktivnog materijala: u Crnoj Gori ima neznatno malo djelatnosti vezanih za jonizujuće zračenje. Upotreba radioaktivnih materijala je ograničena na primjenu u medicini, industriji, poljoprivredi, praktičnoj obuci i naučnim istraživanjima (univerziteti), a samim tim je i broj izvora radioaktivnog zračenja u Crnoj Gori izuzetno mali. Ne postoji interesovanje za nabavku ruda i nuklearnih goriva.

Postoji 5 zaposlenih u Odeljenju za zaštitu od jonizujućeg zračenja i radijacionu sigurnost pri Agenciji za zaštitu životne sredine. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Uprava za

inspekcijski nadzor i Ministarstvo unutrašnjih poslova imaju po jednog zaposlenog koji se bavi pitanjima iz oblasti nuklearne energije.

Što se tiče snabdijevanja gorivom, Crna Gora je navela da ne namjerava da učestvuje u uspostavljanju **Agencije za snabdijevanje Euratoma**.

II.i. Sigurnost nuklearnih postrojenja, Međunarodni sporazumi i pristupanje međunarodnim Konvencijama u oblasti nuklearne energije

Regulatorni okvir koji se odnosi na zaštitu zdravlja radnika i javnog zdravlja (stanovništva) od opasnosti koje proizlaze iz jonizujućeg zračenja uspostavljen je u crnogorskom okvirnom zakonu (Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti) i propisima za sprovođenje. Crna Gora je izjavila da njeno zakonodavstvo nije u potpunosti usklađeno sa odredbama Ugovora o Euratom-u I podzakonskim aktima, kao i da joj nedostaje on-line sistem za praćenje jačine doze radioaktivnog zračenja (GDR mreža).

Uspostavljen je infrastrukturni regulatorni okvir za sistem zaštitnih mjera (inspekcije, sankcije i računovodstvo), kako bi se osiguralo da se nuklearni materijali ne preusmjeravaju u odnosu na njihovu namjenu.

Što se tiče odredbi Ugovora o Euratom-u po pitanju garancija za mirnodopsku upotrebu, Crna Gora je navela da će zahtijevati dodatne napore za potpuno usklađivanje sa odredbama Ugovora o Euratom-u.

Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti iz 2009. nije usklađen sa Direktivom Savjeta 2009/71/EURATOM o uspostavljanju okvira Zajednice za nuklearnu bezbjednost nuklearnih postrojenja. Zbog toga, uprkos činjenici da Zakon trenutno zabranjuje izgradnju nuklearnih i pratećih postrojenja, Crna Gora mora da primijeni različite odredbe gore pomenute Direktive, kao što su one koje se odnose na nacionalno regulatorno tijelo u oblasti nuklearne bezbjednosti.

II.j. Ugovor o Euratom-u: Spoljni odnosi

Crna Gora je potpisnica 15 Konvencija i Sporazuma u oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja, radijacije i nuklearne sigurnosti. Oni obuhvataju: Bečku konvenciju o građanskoj odgovornosti za nuklearnu štetu, Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala, Konvenciju o pružanju pomoći u slučaju nuklearnih nesreća ili radiološke opasnosti, Ugovor o neširenju nuklearnog naoružanja, Ugovor o zabrani testiranja nuklearnog oružja u atmosferi, svemiru i pod vodom, Ugovor o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih testiranja sa Protokolom, Ugovor o zabrani smještaja nuklearnog i drugog oružja za masovno uništenje na dno mora i okeana i u njihovo podzemlje, Međunarodna Konvencija o sprečavanju akata nuklearnog terorizma (izvršena sukcesija potpisa, državna zajednica Srbije i Crne Gore nije deponovala instrument ratifikacije), Sporazum o privilegijama i imunitetima Međunarodne agencije za atomsku energiju, Statut Međunarodne agencije za atomsku energiju, Zajednička Konvencija o bezbjednosti upravljanja istrošenim gorivom i bezbjednosti upravljanja radioaktivnim otpadom, Sporazum između Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju o primjeni zaštitnih mjera vezanih za Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, Dodatni Protokol Sporazuma između Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju o primjeni zaštitnih mjera vezanih za Ugovor o neširenju

nuklearnog oružja, Protokol kojim se mijenja i dopunjuje Bečka Konvencija o građanskoj odgovornosti za nuklearnu štetu i Konvencija o dopunskoj naknadi za nuklearnu štetu.

Kao što namjerava da usvoji izmjene i dopune Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, Crna Gora namjerava i da se pridruži Konvenciji o nuklearnoj sigurnosti, usvoji izmjene i dopune Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala, (što će se u oba slučaja obaviti u okviru izmjena i dopuna Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti), da se pridruži sistemima ECURIE i EURDEP, i da postane potpisnica IAEA Kodeksa ponašanja vezano za sigurnost i bezbjednost radioaktivnih izvora sa dopunskim smjernicama o uvozu i izvozu radioaktivnih izvora.

II.k. Radioaktivni otpad i upravljanje istrošenim gorivom.

Direktiva Savjeta 2011/70/Euratom od 19. jula 2011. kojom je uspostavljen okvir Zajednice za odgovorno i bezbjedno upravljanje istrošenim gorivom i radioaktivnim otpadom značajno je transponovana u crnogorske nacionalne strategije, zakone i podzakonska akta za njihovo sprovođenje.

Glavni operator i nosilac licence za tretman radioaktivnog otpada u skladištu je DOO Centar za ekotoksikološka ispitivanja, koji ima 10 zaposlenih u tom sektoru. Drugi operatori ili pravna lica koji upravljaju radioaktivnim otpadom posjeduju licence za obavljanje djelatnosti u oblasti radijacije. Poglavlje VI Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti iz 2009. pokriva oblast upravljanja radioaktivnim otpadom. Radioaktivni otpad iz civilnih djelatnosti skladišti se u Crnoj Gori: ne postoji nikakav otpad nuklearnog porijekla, kao što je istrošeno gorivo. Proizvođači radioaktivnog otpada pokrivaju troškove svog upravljanja. Radioaktivni otpad iz civilne primjene radioaktivnih izotopa skladišti se u Crnoj Gori: ne postoji nikakav otpad od nuklearnih instalacija i nema istrošenog goriva. Proizvođači radioaktivnog otpada (nosioci licenci za obavljanje djelatnosti u oblasti radijacije) pokrivaju troškove svog upravljanja tim radioaktivnim otpadom, pri čemu se primjenjuje načelo „zagađivač plaća”.

U oblasti radioaktivnog otpada, Crna Gora je saopštila da je uspostavila sistem kontrole, sistem za upravljanje, regulatorne inspekcije, monitoring, vođenje dokumentacije i izvještavanje, kao i prinudne akcije.

Crna Gora je izjavila će u smislu potpunog transponovanja Direktive Savjeta 2011/70/Euratom u domaće pravo izvršiti izmjene i dopune Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, te da će nakon toga uslijediti revizija podzakonskih akata. Ovim izmjenama i dopunama će takođe bit definisani zahtjevi za izdavanje dozvola i rad objekata za skladištenje i odlaganje radioaktivnog otpada – nezavisni organ za reviziju Izvještaja o sigurnosti.

II.l. Nuklearne zaštitne mjere

Nadležni organi Crne Gore naveli su da je u Crnoj Gori uspostavljen regulatorni okvir (zakonodavstvo, inspekcija, sankcije, računovodstvo), u cilju osiguranja da se nuklearni materijali ne preusmjere u odnosu na njihovu namjenu, kroz Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti iz 2009, Zakon o inspeksijskom nadzoru iz 2011, kao i preko niza drugih zakonskih propisa, osnovnih zakona i podzakonskih akata za njihovo sprovođenje.

U Crnoj Gori ne postoji nuklearno postrojenje koje proizvodi nuklearnu energiju, kao ni istraživački reaktor ili reaktori za proizvodnju izotopa, te samim tim nema ni postrojenja za istrošeno gorivo, niti Crna Gora ima bilo kakve planove za razvoj takvih postrojenja. Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti iz 2009. zabranjuje (između ostalog) izgradnju nuklearnih elektrana, postrojenja za proizvodnju nuklearnog goriva i korišćenje istrošenog nuklearnog goriva, istraživanja u cilju proizvodnje i upotrebe nuklearnog naoružanja, upotrebu radioaktivnih i nuklearnih materijala za proizvodnju oružja za masovno uništenje, kao i trgovinu (izvoz, uvoz, tranzit) nuklearnog materijala na teritoriji Crne Gore. Osim toga, Crna Gora je izjavila da nema interesa u snabdijevanju rudama i nuklearnim gorivom.

Crna Gora je prijavila postojanje nuklearnog materijala u obliku kalibracionih izvora i da u tom smislu redovno izvještava IAEA o sprovođenju mjera iz Sporazuma o zaštitnim mjerama. Crna Gora je naglasila da je potrebno da se uspostavi centar za obuku u cilju jačanja administrativnih kapaciteta.

II.m. Zaštita od zračenja

Crna Gora smatra da je Direktiva Savjeta 96/29/EURATOM, kao kamen temeljac za područje zaštite od zračenja, značajno transponovana u nacionalne strategije, zakone i podzakonska akta za njihovo sprovođenje. Crna Gora je razvila svoje inspeksijske službe, na primjer realizaciju 160 inspekcija osoba sa licencama. Ona je takođe razvila program za praćenje (od 1998.), koji sprovodi Agencija za zaštitu životne sredine. Ovo obuhvata praćenje prisustva radionuklida u vazduhu, u zemljištu, kišnici, rijekama, jezerima i moru, u vodi za piće, hrani, hrani za životinje, itd. Crna Gora takođe sprovodi praćenje radioaktivnog zračenja u vanrednim situacijama.

U najnovijem izvještaju o stanju životne sredine u Crnoj Gori iznosi se zaključak da vrijednost ukupne efektivne doze zračenja po osobi starijoj od 17 godina iznosi 3,94 mSv / godišnje. Iako je ova vrijednost za oko 64% veća od referentne vrijednosti, ne može se smatrati izuzetno visokom u odnosu na ovu referentnu vrijednost. Do ovoga uglavnom dolazi usljed djelovanja radioaktivnog gasa radona (^{222}Rn) u stambenim zgradama, što zahtijeva posebnu pažnju.

Crnoj Gori nedostaje efikasan nacionalni sistem za zaštitu od djelovanja gasa radona. Prema sopstvenom priznanju, ona takođe treba da uspostavi on-line sistem za praćenje (GDR mreža) u cilju usklađivanja s odredbama Direktive 96/29. Crna Gora smatra da je Direktiva Savjeta 97/43/EURATOM (medicinska Direktiva) značajno transponovana, dok Direktiva Savjeta 90/641/EURATOM koja se odnosi na zaštitu radnika koji rade na otvorenom, nije transponovana. Crna Gora je naglasila da obe Direktive treba da budu implementirane kroz izmjene i dopune Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, kao i uredbe o sprovođenju ovog Zakona.

Direktiva Savjeta 2003/122/EURATOM o kontroli visoko aktivnih zapečaćenih radioaktivnih izvora i Uredba Savjeta 1493/93 o pošiljkama radioaktivnih supstanci, uglavnom su transponovane. Crna Gora je izjavila da namjerava da implementira obje kroz izmjene i dopune Zakona o zaštiti jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti i uredbe o sprovođenju ovog Zakona.

Direktiva Savjeta 2006/117/EURATOM o pošiljkama radioaktivnog otpada i istrošenog goriva je djelimično transponovana. Crna Gora je naglasila da namjerava da istu sprovede kroz izmjene i dopune Zakona o zaštiti jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti i uredbe o sprovođenju ovog Zakona.

Crna Gora smatra da je Direktiva Savjeta 89/618/EURATOM o informisanju javnosti o zdravstvenim mjerama zaštite koje treba primijeniti i o postupcima koje treba preduzeti u slučaju radiološke opasnosti, u najvećoj mjeri transponovana u nacionalno zakonodavstvo.

Crna Gora je pokazala spremnost da se pridruži sistemu ECURIE za ranu razmjenu informacija, uspostavljenom u okviru Odluke Savjeta 87/600/EURATOM.

Crna Gora smatra da su *acquis* o kontaminaciji prehrambenih proizvoda i stočne hrane u periodu nakon Černobila¹, kao i *acquis* o budućim nesrećama², transponovani u nacionalno zakonodavstvo.

III. PROCJENA STEPENA USKLAĐENOSTI I KAPACITETA ZA SPROVOĐENJE

U cjelini uzevši, kao članica Energetske zajednice, Crna Gora je već stekla prihvatljiv nivo usklađenosti i već implementira značajan dio pravne tekovine u ovom poglavlju, mada ne i najnovije tekstove. Crna Gora već implementira drugi paket Unutrašnjeg energetskog tržišta, ali ne i treći paket. Direktiva o obnovljivoj energiji iz 2009, koja je tek transponovana na Energetsku zajednicu, još uvijek nije implementirana, a još uvijek nijesu preuzete najnovije izmjene i dopune i konsolidacija pravne tekovine EU o energetskej efikasnosti. Usklađenost Crne Gore s pravnom tekovinom EU o nuklearnoj energiji i nuklearnoj bezbjednosti je djelimična.

S obzirom na nivo usklađenosti, Crna Gora bi trebala imati malo poteškoća pri implementaciji većeg dijela dodatne pravne tekovine i ona je naznačila ne samo svoju namjeru da to učini već i raspored, putem značajnih izmjena i dopuna 3 paketa zakonodavstva: zakon o energetici (u dva dijela, od kojih će jedan biti izričito za obnovljivu energiju), zakon o energetskej efikasnosti i Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, kako bi se pripremila za potpunu implementaciju pravne tekovine o nuklearnoj sigurnosti zaštiti od radijacije. Sve ovo je predviđeno za period do 2015. što se tiče glavnih zakonskih izmjena i dopuna, mada će se u mnogim aspektima zahtijevati i rezultujuće implementaciono zakonodavstvo.

Crna Gora bi trebala imati malo problema u sprovođenju ovog zakonskog prilagođavanja. Njeni postojeći administrativni kapaciteti za implementaciju pravne tekovine bi uglavnom trebali biti dovoljni, mada je moguće da će biti potrebni dodatni kapaciteti u regulatornom organu za zadatke koji proizilaze iz novih odgovornosti u okviru Trećeg paketa unutrašnjeg energetskog tržišta. Posebnu pažnju treba pokloniti pojedinim oblastima kao što su blagovremena izgradnja zaliha nafte, osiguravanje potpunog raščlanjivanja aktera u sektoru energetike, razvoj sredstava za implementaciju energetske efikasnosti i razvoj programa za osiguravanje usklađenosti s pravnom tekovinom u oblasti nuklearne sigurnosti.

III.a. Ugljovodnici

Crna Gora je u samoj početnoj fazi usklađivanja s Direktivom Savjeta 2009/119/EZ koja definiše obavezu država članica da zadrže minimum zaliha sirove nafte i/ili naftnih derivata. Crna Gora treba da razvije konkretne planove za usklađivanje s pravnom tekovinom EU o ugljovodnicima, naročito u pogledu zahtjeva o posjedovanju naftne zalihe ekvivalentne neto uvozu za period od 90 dana. Crna Gora će takođe morati odrediti svoj režim čuvanja zaliha i uspostaviti neophodne administrativne kapacitete za kontrolisanje i upravljanje ovim zalihama.

¹ 90/737, 2000/616, 2006/1635, 2000/1609, 1999/1661 izmjenjen sa 2001/1621 i 2002/1608

² 1987/3954, 1989/2218, 1990/770, 1989/944, 1989/2219

Crna Gora smatra da je usvajanje Uredbe o strateškim zalihama naftnih derivata kojom se preuzima veći dio Direktive 2009/119/EZ jedan o najvažnijih prioriteta. Uredbom će biti definisan zahtjev o pokriću za 90 dana, uključujući i način formiranja, čuvanja i upravljanja strateškim zalihama nafte i naftnih derivata. Neophodno je dati prioritet razvoju odgovarajućeg tijela za čuvanje zaliha koje bi nadgledalo izgradnju, čuvanje i prijavljivanje nužnih zaliha nafte. Crna Gora namjerava da ispuni ove zahtjeve najkasnije do 2023. (u skladu s obavezama Crne Gore u okviru Energetske zajednice) mada je takođe naglasila da bi se to moglo postići i u kraćem roku. Nivo implementacije ovog elementa pravne tekovine EU u Crnoj Gori je u sasvim početnoj fazi.

Potrebno je izmijeniti i dopuniti Zakon o ugljovodonicima u cilju njegovog potpunog usklađivanja s Direktivom 94/22/EZ.

III.b. Unutrašnje energetske tržište

Crna Gora je postigla visok nivo zakonske usklađenosti s najvećim dijelom pravne tekovine EU o unutrašnjem energetske tržištu u okviru „drugog paketa” i naglasila je svoju namjeru da implementira „treći paket“ uglavnom putem značajne revizije Zakona o energetici iz 2010. (i proizilazećeg implementacionog zakonodavstva), koji bi trebao da bude usvojen do 1. januara 2015. Crna Gora ne predviđa značajnije poteškoće u usklađivanju i implementaciji ovog zakonodavstva.

Što se tiče administrativnih kapaciteta, regulatorno tijelo Crne Gore ima adekvatne kapacitete za implementaciju „drugog paketa“ unutrašnjeg energetske tržišta, mada je liberalizacija u Crnoj Gori još uvijek u početnoj fazi: potpuno otvaranje tržišta (za domaćinstva) je predviđeno tek do 1. januara 2015. a propisani potrošači povezani na distributivnu mrežu i dalje imaju pristup regulisanim cijenama. Gubici u prenosu zahtijevaće posebnu pažnju.

Implementacija „trećeg paketa“ u električnoj energiji vrši se u okviru postojećih kapaciteta nacionalne regulatorne agencije, mada je Crna Gora već naznačila da postoje pojedine oblasti gdje bi moglo biti neophodno jačanje administrativnih kapaciteta. Nacionalno regulatorno tijelo koristi kako adekvatne resurse tako i nezavisnost u obavljanju svojih sadašnjih zaduženja.

U cjelini uzevši, zakonodavstvo Crne Gore treba da bude izmijenjeno u pogledu raščlanjivanja, certifikacije (uključujući certifikaciju vezanu za treće zemlje), obaveza operatora prenosnog sistema i isporučivanja i balansiranja. Proces zamjene snabdijevača je dobro definisan mada preostaje da se transponuje rok od tri sedmice. Postojeće zakonodavstvo tek treba izmijeniti u pogledu prava velikih potrošača koji ne spadaju u domaćinstva da simultano sklapaju ugovore s nekoliko snabdijevača. Planirane izmjene i dopune zakona o energetici i proizilazećih podzakonskih akata bi trebale da osiguraju ovo usklađivanje.

Da bi se osigurala primjena zahtjeva za vlasničko razdvajanje, Crna Gora treba da uspostavi djelotvorne zaštitne mjere, ukoliko država ostane većinski vlasnik u nekim subjektima (kao što su Operator prenosnog sistema i glavni snabdijevač). Osim toga, treba da se verifikuje upravljanje razdvojenim preduzećima i njihov rad u praksi u svjetlu zahtjeva Trećeg energetske paketa i u kontekstu procedure sertifikacije, da bi se obezbjedilo postojanje potpune razdvojenosti između poslova prenošenja i interesa proizvodnje.

U oblasti unapređenja regionalne saradnje, crnogorski Zakon o energetici je djelimično usklađen sa Direktivom 2009/72/EZ i Regulativom (EZ) br. 713/2009 (o uspostavljanju Agencije za saradnju energetske regulatora) i postignut je visok nivo usklađenosti na osnovu članstva u Energetskoj zajednici. Potpuna usklađenost biće postignuta u okviru planiranih izmjena i dopuna Zakona o energetici.

U sektoru gasa, osnovni zakonodavni okvir samo djelimično sprovodi pravnu tekovinu. Već je obezbijeđen određeni broj odredbi, na primjer odredbe vezane za obaveze javnih službi i zaštitu potrošača, prava na pružanje univerzalne usluge potrošačima u ovom sektoru. Međutim, Crna Gora nema tržište gasa i nije priključena ni na jedan od međunarodnih gasovoda, a gasifikacija se ne očekuje prije 3-5 godina, što takođe predstavlja vrijeme za izmjenu i dopunu crnogorskog pravnog okvira.

Odredbe Zakona o energetici treba da se izmijene da bi se stranim preduzećima omogućilo dobijanje dozvole za snabdijevanje, kao i snabdijevanje potrošača u Crnoj Gori. Zamjena snabdjevača je već dobro definisana, ali rok od 3 nedelje treba da se transponuje u Zakon o energetici. Zakon treba da se izmijeni i dopuni i da bi se izričito precizirao model razdvajanja Operatora prenosnog sistema, imenovanje Operatora prenosnog sistema i vlasništvo nad distributivnim sistemom u sklopu Operatora distributivnog sistema.

III.c. Sigurnost snabdijevanja

Crna Gora je već dostigla visok nivo usklađenosti u ovoj oblasti. Crna Gora trenutno sprovodi Direktivu 2005/89/EZ o mjerama za obezbjeđenje sigurnosti snabdijevanja električnom energijom i investiranja u infrastrukturu, kao i prethodnika Uredbe EU 994/2010 o mjerama za sigurnost snabdijevanja prirodnim gasom. One će biti transponovane u okviru revizije Zakona o energetici; u srednjem roku, važnost im je ograničena zbog nepostojanja tržišta gasa ili konekcija.

Treba da se riješi neovlašćena potrošnja električne energije od strane Kombinata aluminijuma u Podgorici. Završen je vanredni program nadoknade, za vraćanje struje koju je Kombinat potrošio bez dozvole, a oko kojeg je postignut dogovor sa ENTSO-E. Dalja poravnanja treba da se dogovore sa Operatorom prenosnog sistema iz Srbije. Međutim, Kombinat aluminijuma nastavlja da posluje bez dugoročnog rješenja za snabdijevanje električnom energijom zbog postojećih dugova prema snabdjevaču. Ovo pitanje treba da se riješi, jer nije samo pitanje unutrašnjeg energetskeg tržišta i lojalne konkurencije, već i pitanje bezbjednosti snabdijevanja u regionu, s obzirom na odliv iz sektora električne energije u Crnoj Gori i regionu koja je proizašla iz cijele situacije (vidjeti i poglavlje 8, Politika konkurencije).

III.d. Obnovljiva energija

Crna Gora je dostigla nivo djelimične usklađenosti kad je riječ o obnovljivoj energiji. Transponovala je i djelimično sprovodi Direktivu 2009/28/EZ o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora. Specifična revizija zakona iz 2010. kojim je obuhvaćena obnovljiva energija će obezbijediti uslove za potpuno sprovođenje u budućnosti. Prema metodologiji Direktive, nacionalni cilj Crne Gore u pogledu udjela energije iz obnovljivih izvora u bruto finalnoj potrošnji energije u 2020. 33%, a da bi postigla ovaj cilj, Crna Gora treba da usvoji Nacionalni Akcioni plan za obnovljive izvore energije³. Ostale izmjene i dopune treba da obuhvate biogoriva i druga tečna goriva, uključujući mjere da bi mogla da dostigne sektorski cilj za obnovljivu energiju u saobraćaju.

Crnogorske administrativne procedure u ovoj oblasti su uglavnom usklađene s pravnom tekovinom. Neophodne su dodatne procedure da bi se uspostavila strožija pravila za pojednostavljene procedure odobravanja i izdavanja dozvola, standarde za opremu i kriterijume za efikasnost. Crnogorsko zakonodavstvo je djelimično usklađeno sa Direktivom iz 2009. o garancijama porijekla i pristupu mreži, čime se operator sistema obavezuje da poveže instalacije za obnovljivu energiju.

³ U okviru Energetske zajednice Crna Gora se obavezala da osmisli i dostavi ovakav plan do 30. juna 2013.

III.e. Energetska efikasnost

Crna Gora je postigla usklađenost sa dijelom pravne tekovine vezane za energetska efikasnost, iako još nije u potpunosti transponovano cjelokupno relevantno zakonodavstvo EU (uključujući Direktivu 2012/27/EU o energetska efikasnosti, Direktivu 2010/31 o energetska karakteristikama zgrada, Direktivu 2010/30/EU o označavanju i standardizovanim informacijama po pitanju utroška energije i drugih resursa za proizvode koji direktno ili indirektno koriste energiju, Direktivu 2009/125/EZ o uspostavljanju okvira sa zahtjevima za eko dizajn proizvoda koji direktno ili indirektno koriste energiju, kao i Propis (EZ) br. 1222/2009 o obilježavanju guma po pitanju efikasnosti u potrošnji goriva i drugih ključnih parametara.

Predstavnici Crne Gore naglasili su da se planira revizija osnovnog okvirnog Zakona o energetska efikasnosti do 1. jula 2014, što će, uz izmjene i dopune Zakona o energetici do 1. januara 2015, pripremiti za kompletnu transpoziciju pravne tekovine vezane za energetska efikasnost. Treba da se ažurira određeni broj dodatnih elemenata, kao što su mjere prema Direktivi o energetska karakteristikama zgrada, npr. one koje su vezane za optimalne nivoe troškova i koncept nulte energije (gradnja). Biće neophodni i značajni podzakonski akti prije nego što se postigne potpuna usklađenost (kao što je ažuriranje relevantnih pravilnika) do 1. januara 2016.

III.f. Međunarodni sporazumi

Crna Gora će morati da potpiše i potvrdi Ugovor o energetska povelji i povezane protokole i amandmane i iskazala je namjeru da to učini. One predviđa da bi mogla okončati svoj proces pristupanja Ugovoru o energetska povelji tokom 2014.

III.g. Nuklearna energija

S obzirom na nedostatak bilo kakvog oblika proizvodnje ili upotrebe nuklearne energije u Crnoj Gori, veliki dio ovog odjeljka je od ograničenog značaja za Crnu Goru.

Crna Gora djelimično sprovodi važne odredbe pravne tekovine o nuklearnoj bezbjednosti i zaštiti od radijacije, naročito u oblastima koje su relevantne za zemlju (gdje postoji samo mali broj korisnika radioaktivnog materijala i veoma mali broj djelatnosti koji se odnose na jonizujuće zračenje) kroz Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti. Ona namjerava da izmijeni ovaj zakon kako bi transponovala preostale elemente pravne tekovine.

Dodatni naponi su neophodni za potpunu usklađenost s Ugovorom o Evropska zajednici za atomsku energiju (na primjer u pogledu odredbi Ugovora o Evropska zajednici za atomsku energiju o garancijama korišćenja u mirnodopske svrhe, a od Crne Gore će se zahtijevati da sprovodi važne odredbe kao što je uspostavljanje onlajn sistema za praćenje jačine doze radioaktivnog zračenja (GDR mreža), jačanje administrativnih kapaciteta (naročito u upravljanju radioaktivnim otpadom), potpisivanje i potvrđivanje ključnih međunarodnih konvencija, te bavljenje odlaganjem radioaktivnog otpada.

Propisi Crne Gore koji se odnose na upravljanje radioaktivnim otpadom uglavnom su usklađeni sa zahtjevima EU i standardima Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA). Međutim, za potpunu usklađenost neophodna su poboljšanja. Ona će biti obuhvaćena izmjenama i dopunama Zakona iz 2009. Ovim izmjenama i dopunama biće identifikovani zahtjevi za izdavanje dozvola i rad objekata za skladištenje i odlaganje radioaktivnog otpada-nezavisni organ

za reviziju Izvještaja o sigurnosti. Međutim, takođe ne postoji jasno obezbjeđenje sredstava osiguranja za stavljanje skladišnih objekata van pogona. Potpuno sprovođenje Direktive 2011/70/Euratom će takođe zahtijevati odluku o pitanjima trajnog odlaganja.

Kada su u pitanju garancije za korišćenje nuklearnog materijala u mirnodopske svrhe, neophodni su dodatni naponi kako bi zakonodavstvo Crne Gore bilo u potpunosti usklađeno s relevantnim odredbama Ugovora o Evropskoj zajednici za atomsku energiju.

Crna Gora je već u značajnoj mjeri transponovala (i sprovodi) pravnu tekovinu o zaštiti od radijacije i razvila program inspekcije i praćenja. Ona je takođe dostigla visok stepen sprovođenja Direktive Savjeta 89/618/EURATOM o obavještavanju javnosti i spremna je da sprovodi Direktivu Savjeta 87/600 (ECURIE sistem). Transponovana je pravna tekovina o zagađenju prehrambenih namirnica i stočne hrane nakon Černobila kao i za slučaj buduće nesreće. Međutim, Crna Gora mora da preduzme dodatne napore za potpunu usklađenost sa odredbama Poglavlja III Ugovora o Evropskoj zajednici za atomsku energiju (Zdravlje i bezbjednost). Takođe postoji potreba za uspostavljanjem onlajn sistema za praćenje jačine doze radioaktivnog zračenja (GDR mreža), pitanja nuklearne bezbjednosti, portalnih monitora. Izazovi se odnose kako na transponovanje, tako i na sprovođenje. Međutim, upotreba radioaktivnih materijala ograničena je na primjenu u medicini, industriji, obuci i naučnom istraživanju (univerziteti), pa je tako količina radioaktivnog otpada u Crnoj Gori veoma mala.

Crna Gora mora da obrati posebnu pažnju na izgradnju efikasnog nacionalnog sistema za zaštitu od radona. Takođe mora da preduzme dodatne napore za potpunu usklađenost sa odredbama Direktive 96/29 kao što je potreba uspostavljanja onlajn sistema za praćenje (GDR mreža). Direktiva Savjeta 97/43/EURATOM (medicinska direktiva) je u značajnoj mjeri transponovana dok Direktiva Savjeta 90/641/EURATOM koja se odnosi na zaštitu vanjskih radnika nije transponovana. I jedna i druga treba da budu sprovedene kroz izmjene i dopune Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti i rezultirajućim propisima za sprovođenje.

Nadležni organi Crne Gore ukazali su da ona ne namjerava da učestvuje u uspostavljanju **Euratom agencije za energetske snabdijevanje.**